

Тетяна ТЮТЮМА,
orcid.org/0000-0001-8700-6509
аспірантка кафедри української мови
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) t.tyutyma@mdu.in.ua

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ СИНТАКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглянуто психологічні чинники для формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури, урахування яких сприятиме підвищенню ефективності навчання студентів-філологів. Зауважено, що конститутивними в дослідженні є різні психологічні теорії: теорія про дихотомічну природу мови та мовлення, теорія мовленнєвої діяльності, теорія поетапного формування розумових дій, теорія процесу породження висловлення.

Фокусуючись на напрацюваннях науковців різних напрямів психології, психолінгвістики, педагогіки, лінгводидактики, встановлено, що психологічний (внутрішній) процес формування синтаксичної компетентності студентів-філологів має чотири етапи: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексії. Необхідно враховувати основні фази структури мовленнєвої діяльності (породження мовлення): орієнтації, планування, реалізації, контролю. Обґрунтовано необхідність урахування всіх означених етапів, умов, дій, їхню роль у засвоєнні синтаксичних знань, виробленні вмінь та навичок, формуванні синтаксичних понять. Закцентовано увагу на тому, що розуміння етапів реалізації мовлення й етапів розумових дій передбачає вироблення у студентів умінь аналізувати синтаксичні одиниці в мовленні, орієнтуватися в комунікативній ситуації, створювати власні висловлення, послуговуючись різними типами речень, їх синонімічними або близькими за функцією варіантами, відповідно до синтаксичних норм.

З'ясовано, що врахування психологічних основ під час формування синтаксичної компетентності майбутніх педагогів-філологів є запорукою продуктивної, усвідомленої роботи студентів, що сприяє виробленню вмінь та навичок; створює баланс між змістом навчального матеріалу й індивідуальними психологічними особливостями студентів; забезпечує доцільність застосування відповідних методичних прийомів, педагогічних підходів та засобів навчання на всіх етапах її формування.

Перспективи подальших досліджень бачаємо в описі педагогічних чинників формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, які сприятимуть підвищенню ефективності навчання синтаксису студентів-філологів.

Ключові слова: *вміння та навички, компетентнісний підхід, психологічні чинники навчання, майбутні вчителі української мови та літератури, синтаксис української мови.*

Tetiana TIUTIUMA,
orcid.org/0000-0001-8700-6509
Postgraduate Student at the Ukrainian Language Department
Boris Grinchenko Kyiv University
(Kyiv, Ukraine) t.tyutyma@mdu.in.ua

PSYCHOLOGICAL FACTORS OF FORMATION OF SYNTAX COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

The article considers psychological factors of formation of syntactic competence of future teachers of Ukrainian language and literature, meaning that taking them into account will increase the effectiveness of teaching students of philology. It is noted that various psychological theories are constitutive in the study: the theory of the dichotomous nature of language and speech, the theory of speech activity, the theory of gradual formation of mental actions, the theory of the process of speech generation.

Focusing on the work of scientists in various fields of psychology, psycholinguistics, pedagogy, linguodidactics, it is established that the psychological (internal) process of formation of syntactic competence of students of philology contains four stages: motivational, cognitive, active, reflection. It is necessary to consider the main phases of the structure of speech activity (generation of speech): orientation, planning, implementation, control. The necessity to take into account all the above stages, conditions, actions, their role in the acquisition of syntactic knowledge, the development of skills and habits, the formation of syntactic concepts is substantiated. Emphasis is placed on the fact that understanding the stages of speech and stages of mental actions involves developing students' ability to analyze syntactic units in

speech, to navigate in a communicative situation, to create their own statements, using different types of sentences, their synonymous or similar variants, according to syntax norms.

It was found that taking into account the psychological foundations in the formation of syntactic competence of future teachers of philology is the key to productive, conscious work of students, which contributes to the development of skills and abilities; creates the balance between the content of educational material and individual psychological characteristics of students; provides expediency of application of the corresponding methodical methods, pedagogical approaches and means of training at all stages of its formation.

We see prospects for further research in the description of pedagogical factors in the formation of syntactic competence of future teachers of Ukrainian language and literature, which will increase the effectiveness of teaching the syntax to students of philology.

Key words: skills and habits, competence approach, psychological factors of learning, future teachers of Ukrainian language and literature, syntax of Ukrainian language.

Постановка проблеми. Сучасний навчальний процес передбачає обов'язкове врахування психолого-педагогічних умов для формування синтаксичної компетентності студентів-філологів як фахової, предметно-галузевої компетентності, яка є обов'язковим компонентом професійної та ланкою ключової компетентності, – вільне володіння державною мовою. На нашу думку, коли йдеться про психолого-педагогічні чинники формування синтаксичної компетентності, важливим є дотримання структурного рівня, змісту та складу компетентності: когнітивного, поведінкового, ціннісно-смыслового, регулятивного та мотиваційного аспектів, виділених І. Зимньою.

Університетська методика навчання синтаксису загалом менше розроблена, ніж шкільна, тому донині актуальним залишається визначення психологічних особливостей навчання синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури.

Аналіз досліджень. Важливі теоретичні відомості з навчання синтаксису відображені в дослідженнях таких психологів та психолінгвістів: Б. Баєва, Л. Виготського, В. Глухова, П. Гальперіна, М. Жинкіна, І. Зимньої, Д. Ельконіна, О. Лавриненка, О. Леонтьєва, А. Лурія, А. Маркової, Г. Костюка, В. Ригованової, С. Рубінштейна, І. Синиці, В. Семиченко, Л. Щерби й інших, лінгводидактів О. Горошкіної, Т. Гнаткович, Л. Давидюк, І. Кухарчук, М. Пентелюк, К. Плиско, С. Омельчука, В. Сидоренко, А. Ярмолюк та інших.

Згідно з концепцією психологів та психолінгвістів, важливим в опануванні мови та мовлення є засвоєння знань парадигматичної та синтагматичної системи мови, остання і виявляється в роз-

ділі синтаксис; мовленнєва діяльність особистості, що спрямована на учасників комунікації, має психологічні характеристики «емотивності» / «емоційності»; розкриття кожного з рівнів мови відбувається на більш високому рівні; синтаксичний рівень мови свідомо виявляється в письмовій формі (становить одну з істотних ланок), натомість в усній найчастіше протікає автоматично, неусвідомлено (Глухов, 2005).

Ключовими тезами лінгводидактів щодо навчання студентів синтаксису є твердження про застосування компетентнісного, а разом із ним і когнітивного, комунікативно-когнітивного, діяльнісного, комунікативно-діяльнісного, особистісно орієнтованого, текстоцентричного підходів під час навчання, які звернені до суб'єкта навчальної діяльності, що прагне до саморозвитку, самовдосконалення, самоосвіти, самооцінювання, самореалізації; які базуються на антропологічних і аксіологічних засадах її розвитку; створення належних умов для освітнього процесу з урахуванням психологічних особливостей, що має цілеспрямований характер (Пентелюк, Гнаткович, 2013; Токарева, Шамне, 2017).

Мета статті – визначення психологічних чинників формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури.

Виклад основного матеріалу. Фокусуючись на напрацюваннях психологів, психолінгвістів, педагогів, лінгвометодистів, уважаємо, що психологічний (внутрішній) процес формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури складається з таких етапів, як: *мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексії*.

Рис. 1. Психологічні (внутрішні) етапи формування синтаксичної компетентності студентів-філологів

Етап мотивації важливий у навчально-професійній діяльності студентів, що передує всім іншим етапам опанування навчального матеріалу із синтаксису. Для формування компетентного фахівця під час навчання конститутивним є «усвідомлення ролі активності особистості у власному розвитку й необхідності стимулювання цієї активності у процесі навчання» (Тернопільська, 2020: 141).

Внутрішньою мотивацією до опанування синтаксису майбутніми вчителями української мови та літератури може слугувати: теорія про зв'язок мислення з мовленням (під час навчання студенти мають усвідомлювати, що головним у комунікації є смислові зв'язки: предикативний, який є визначальним, та прислівний, що розкриває суть базисного зв'язку); прагнення досконали володіти мовленнєвою компетентністю (грунтовне, усвідомлене засвоєння знань із граматики (морфологія, синтаксис) та лексики); осмислення соціальної, професійної функцій, ролі майбутньої професії у становленні іншої особистості (здобуті знання, уміння, навички, компетенції втілюватимуться в майбутній педагогічній діяльності).

Окрім того, важливим для мотивації студентів-філологів є застосування інформаційно-комунікаційних технологій під час навчання, які формують позитивні емоції, враження, до того ж застосування гаджетів (комп'ютери, планшети, телефони) робить процес пізнання більш зручним та звичним.

Етап пізнання базується на психологічних процесах апперцепції, розуміння, запам'ятовування теоретичного матеріалу із синтаксису.

Поняття «апперцепція» ми, услід за В. Вундтом, розглядаємо як сукупність трьох аспектів: «усвідомлення сприйнятого, його цілісність і його залежність від колишнього досвіду» (цит. за: Шугай, 2010: 324). Саме тому когнітивний етап має являти собою актуалізацію попередніх знань із теорії синтаксису, набутих під час навчання у школі, опанування розділу морфології в закладах вищої освіти, що поглиблюється, розширюється, та який супроводжується здатністю особистості до осмислення сприйнятої нової інформації.

Осмислення синтаксичного матеріалу полягає в розкритті сутності синтаксичних теорій, правил, характеристик членів речення, словосполучень і речень, засвоєнні будови, семантики та функціонування синтаксичних одиниць, усвідомленні формально-граматичних, семантичних ознак речення як комунікативної одиниці, що передбачає виконання розумових дій, результатом яких є розуміння матеріалу та формування теоретичних понять.

У психолінгвістиці розуміння, сприймання та породження мовлення представлено багатьма концепціями: О. Потебні, Л. Виготського, Ч. Освуд, О. Лурія, О. Леонтьєва й інших, у яких наголошується на тому, що для розуміння «цілісної знакової організації мовлення» (за О. Селівановою – тексту) важливі лінійна форма (від знаків до відповідної семантичної ситуації, від значення до змісту); найвищий рівень розуміння містить оцінку мовних засобів (лексичні, синтаксичні), використаних мовцем; структура речення змінюється відповідно до функції мовлення, виявлювана у вербальній або невербальній комунікації; процес розуміння залежить від попереднього досвіду реципієнта (Белянин, 2003: 54; Виготський, 2001: 303, Красних, 2003: 141).

Відповідно до цих постулатів, формування теоретичних понять у студентів відбувається зі знайомих їм синтаксичних дефініцій, опанованих у школі, які на академічному рівні вивчення мови розширюються, уточнюються та доповнюються (тут маємо на увазі також ознайомлення з варіативністю (синонімією) деяких термінів). Основні синтаксичні поняття, на нашу думку, можна класифікувати за групами: синтаксичні одиниці (речення, словосполучення, мінімальна синтаксична одиниця), синтаксичні зв'язки (предикативний, узгодження, керування, прилягання, кореляція, тяжіння), синтаксичні категорії (стверджувальне / заперечне, розповідне / питальне / спонукальне, окличне / неокличне речення, активність / пасивність) тощо.

Конститутивним у формуванні знань із синтаксису є засвоєння зв'язків між поняттями, розуміння різних підходів до вивчення синтаксису в усіх його аспектах, усвідомлення синтезувального характеру синтаксису (зв'язок з фонетикою, лексикою, морфологією тощо), визначення родових відмінностей (наприклад, між реченням і словосполученням, підрядним та сурядним зв'язком), через зазначення способу утворення предмета (простим та складним, односкладним та двоскладним, повним та неповним, поширеним та непоширеним реченнями), сприйняття його не тільки як «розділу граматики, який вивчає особливості будови, семантики й функціонування синтаксичних одиниць, а передусім як учення про способи вираження думки» (Голуб, 2015).

Важливим у процесі розуміння матеріалу є його інтерпретація, за допомогою якої викладачеві зрозуміло, як опановано, сприйнято студентами теорію. Вона, на нашу думку, має виявлятися на двох різних рівнях: у розумінні теоретичної частини як складника практичних умінь, баченні

можливостей практичного застосування теорії в майбутній професійній діяльності.

Як засвідчує практика, для успішного розуміння та формування теоретичних понять важливе використання різних засобів, методів та прийомів, зокрема технічних засобів для унаочнення матеріалу (комп'ютери, планшети, телефон, проектори, смарт-дошки тощо); «когнітивних методів (діалогічний, ситуаційний, спостереження над мовою, самостійної роботи з підручником та іншими довідковими джерелами, вправи (підготовчі, вступні, тренувальні)); прийомів асоціювання, виділення головного, виявлення явища, аналізу, порушення проблеми, узагальнення, аналогіювання, визначення» тощо (Голуб, Галаєвська, 2018: 19).

Кінцевим на когнітивному етапі є процес запам'ятовування, що може мати мимовільний або довільний, механічний або осмислений характер. Студентський вік характеризується «вибірковістю когнітивного контенту, інтелектуалізацією процесів пам'яті та зростанням швидкості оперативної пам'яті» (Токарева, Шамне, 2017: 256). Саме тому вважаємо, що для студентів як суб'єктів навчання важливе довільне (є мотив та завдання) й осмислене (розуміння матеріалу) запам'ятовування.

Процес запам'ятовування має бути побудовано відповідно до його умов, з використанням мнемонічних прийомів: створення плану лекцій та семінарських занять, переліку питань на самостійне опрацювання із синтаксису; групування матеріалу; та згідно з його законами, як-от: закон підсилення першого враження (використання візуалізації), закон краю, закон повторення тощо.

Діяльнісний етап передбачатиме формування вмій та навичок із синтаксису згідно з комунікативними завданнями.

Вихідними постулатами на цьому етапі для нашого дослідження є теорія про дихотомічну природу мови та мовлення психологів Л. Виготського, М. Жижкіна, І. Зимньої, О. Лурія та педагогів Л. Маркова, М. Махмутова, М. Скаткіна, теорія мовленнєвої діяльності О. Леонтьєва, теорія поетапного формування розумових дій П. Гальперіна, Н. Талізної, процес породження висловлювання Т. Ахутіної, М. Жижкіна, О. Лурії, Н. Хомського та інших.

Учені описують мову як діяльність, у якій особистість має швидко орієнтуватися, добирати всі необхідні засоби для передачі змісту, вдало здійснювати зворотний зв'язок та забезпечувати контроль побудови висловлювань.

Формування синтаксичної компетентності в майбутніх учителів української мови та літе-

ратури буде ефективним за умов дотримання основних фаз структури мовленнєвої діяльності (породження мовлення): 1) орієнтації; 2) планування; 3) реалізації; 4) контролю.

На першому етапі (орієнтації) виникає мотив та формується задум майбутнього мовленнєвого висловлювання, який включає «аналіз місця, ролі висловлення у спілкуванні, умов комунікації, форми (усна чи писемна), виду (монолог чи діалог), стилю мовлення і тих позамовних факторів, що визначають зміст і мовні засоби висловлювання» (цит. за: Кухарчук, 2006: 36). Саме тут, на думку О. Леонтьєва, уперше виникає виділення теми та реми майбутнього висловлювання (цит. за: Глухов, 2005: 159).

Другий етап (планування) – внутрішнє програмування, яке полягає у відборі змісту та побудові програми висловлювання – його схеми, що охоплює два взаємопов'язані процеси: «приписування одиницям мовлення смислового навантаження та побудови функціональної ієрархії цих одиниць» (цит. за: Глухов, 2005: 160).

Третій етап характеризується переходом від програми до її реалізації в мовному коді. Для неї характерні операції добору мовцем адекватних змістові слів, граматичних форм, синтаксичних конструкцій з урахуванням предмета мовлення, умов і завдань спілкування.

Четверта фаза (контролю) полягає в зіставленні мовцем результату мовленнєвої діяльності з попереднім задумом (Кухарчук, 2006: 36).

Згідно із позицією Б. Нормана, «моделі мовленнєвої діяльності на рівні синтаксису – це типові процеси перетворення синтаксичних моделей на реальні текстові одиниці-висловлювання» (Норман, 1994: 175). Перехід від мовленнєвого акту до конкретної структури висловлення має способи реалізації структурних схем: 1) дотримання структурної схеми (кожна функціонально-синтаксична позиція – член моделі – отримує своє лексичне наповнення та морфологічний вияв); 2) розгортання структурної схеми (поширення синтаксичної структурної моделі (схеми)); 3) розширення (ускладнення мовленнєвого висловлювання однорідними членами речень); 4) згортання, або еліпсис (опущення будь-якого члена речення); 5) зміщення, або синтаксичне перенесення (нетипова позиція лексем); 6) контамінація, або об'єднання (схрещення двох синтаксичних моделей, що найчастіше притаманне усному мовленню); 7) відокремлення; 8) «вставка» (вставні слова, словосполучення, конструкції); 9) складання, або інтеграція (утворення складних речень); які можуть переплітатися одне з одним під час мов-

лення (Норман, 1994: 175–194). Як відзначив науковець, «робота синтаксичного рівня граматики мовця полягає перш за все у втіленні структурних схем (і їхніх складових функціонально-синтаксичних позицій) у лінійну послідовність слів-форм, які самі утворюють систему модельованих об'єктів, зі своїми парадигматичними і синтагматичними відношеннями» (Норман, 1994: 199).

Важливим для нашого дослідження є розуміння студентами вмінь і навичок як дій, формування яких відбувається поетапно шляхом застосування теоретичних знань, що передбачає перехід із зовнішньої (предметна) на внутрішню (психічна) діяльність. Саме тому вважаємо за необхідне врахувати вчення поетапного формування розумових дій (Г. Гальперін, Н. Тализіна), що становитиме основу формування синтаксичних умінь і навичок, у такій послідовності: 1) мотивування до дії, що може виявлятися у створенні проблемної ситуації; 2) первинне уявлення про дію, складання її орієнтовної схеми; 3) формування дії в її матеріальному (або матеріалізованому) вияві; 4) відпрацювання дії у вигляді продуктивних видів мовленнєвої діяльності (говоріння, письма); 5) репродукування дії у внутрішньому мовленні; 6) доведення дії до автоматизму – внутрішній, розумовий рівень (Тализіна, 1975: 104–109).

Згідно із концепцією К. Плиско, важливі у формуванні синтаксичних умінь дії, що спрямовані на опанування суб'єктами навчальної діяльності граматичних (синтаксичних) категорій у різних аспектах: структурно-граматичному, логіко-синтаксичному, функціонально-стилістичному (Плиско, 1996).

Розуміння етапів реалізації мовлення та розумових дій передбачає вироблення у студентів умінь аналізувати синтаксичні одиниці в мовленні, орієнтуватися в комунікативній ситуації, створювати власні висловлювання, послуговуючись різними типами речень, їх синонімічними або близькими за функцією варіантами, відповідно до синтаксичних норм; усвідомлене опанування навчального матеріалу, вироблення вмінь та навичок.

Вікові психологічні особливості студентів 3–4 курсів характеризуються здатністю до самовиховання, самоусвідомлення (самопізнання, самооцінювання, саморегулювання), самоаналізу, саморозвитку, самовизначення, що зорієнтовані на свідоме становлення особистості у професій-

ній діяльності. Саме тому одним із важливих етапів формування синтаксичних умінь та навичок є **рефлексія**.

Розглядаючи рефлексію за когнітивним підходом, у якій студент має аналізувати, співвідносити свої дії із предметною діяльністю, визначальними для формування синтаксичної компетентності є:

– усвідомлення суб'єктом навчання прогнозів та результатів навчання: ознайомлення студентів зі змістом курсу «Сучасна українська літературна мова. Синтаксис», його роллю у становленні професійної особистості, місцем у системі мовних знань;

– оцінювання власного рівня засвоєння теоретичного (основних лінгвістичних понять і термінів, характеристик шкіл та напрямів в українській лінгвістиці) та практичного (аналізу синтаксичних одиниць (словосполучення, речення, текст)) навчального матеріалу із синтаксису із проєкцією на вдосконалення вмінь та навичок завдяки самостійній роботі (самопізнання);

– усвідомлення необхідності повторення, поглиблення і закріплення знань, удосконалення практичних умінь і навичок;

– осмислення сутності виконання синтаксичних дій за допомогою зворотного зв'язку, як-от: зв'язок суб'єкта рефлексії (студента) із партнерами (однорічники, викладач), з якими реалізується конкретний вид діяльності, які за необхідності можуть бути скориговані;

– вироблення власного способу дій у самопізнанні та самореалізації у професійній сфері (навчання протягом життя).

Висновки. Отже, урахування психологічних основ під час формування синтаксичної компетентності майбутніх педагогів-філологів є запорукою продуктивної, усвідомленої роботи студентів, що сприяє виробленню вмінь та навичок; створює баланс між змістом навчального матеріалу та індивідуальними психологічними особливостями студентів; забезпечує доцільність застосування відповідних методичних прийомів, педагогічних підходів та засобів навчання на всіх етапах її формування.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в описі педагогічних чинників формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, які сприятимуть підвищенню ефективності навчання синтаксису студентів-філологів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беянин В. Психолінгвістика : учебник. Москва : Московский психолого-социальный институт, 2003. 232 с.
2. Выготский Л. Мышление и речь. Москва : Лабиринт, 2001. 326 с. URL: <https://www.marxists.org/russkij/vygotsky/1934/thinking-speech.pdf> (дата звернення: 03.07.2020).
3. Глухов В. Основы психолінгвістики : учебное пособие для студентов педвузов. Москва : АСТ ; Астрель, 2005. 351 с.
4. Голуб Н., Галаєвська Л. Навчання синтаксису на уроках української мови у 8–9 класах : методичний посібник. Київ : ТОВ «Конві Прінт», 2018. 128 с.
5. Голуб Н. Навчання синтаксису учнів 8–9 класів: аналітичний аспект *Українська мова і література у школі*. 2015. № 5/6. С. 2–6.
6. Красных В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? Москва : ИТДГК ; Гнозис, 2003. 375 с.
7. Кухарчук І. Комунікативно-діяльнісний підхід до вивчення синтаксису у мовній освіті вчителів української мови та літератури : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2006. 264 с.
8. Норман Б. Грамматика говорящего. Санкт-Петербург : СПбГУ, 1994. С. 175–204.
9. Пентелюк М., Гнаткович Т. Психологічні засади компетентнісного підходу до вивчення синтаксису. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 64. С. 88–94.
10. Плиско К. Організація навчання синтаксису у школі : навчально-методичний посібник. Харків, 1996. 135 с.
11. Талызина Н. Управление процессом усвоения знаний. Москва : Московский университет, 1975. 342 с.
12. Тернопільська В. Сучасні тенденції мотивації навчально-професійної діяльності студентів. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. № 5 (30). С. 141–144.
13. Токарева Н., Шамне А. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2017. 548 с.
14. Шевченко Г. Концептуальна сутність компетентнісного підходу: європейський вимір. *Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України* : матеріали Методологічного семінару. Київ : Педагогічна думка, 2009. С. 121–130.
15. Шугай М. Застосування гештальт-підходу до вивчення когнітивних процесів, важливих для професійного становлення майбутніх психологів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка»*. 2010. Вип. 14. С. 320–326.

REFERENCES

1. Belyanin V. P. Psiholingvistika [Psycholinguistics]: uchebnik. Moskva: Moskovskij psihologo-socialnyj institut, 2003. 232 p. [in Russian].
2. Vygotsky L. Myshlenie i rech. [Thinking and Speech]. Moskva : Labirint, 2001. 326 p. <https://www.marxists.org/russkij/vygotsky/1934/thinking-speech.pdf> (Accessed 03.07. 2020). [in Russian].
3. Gluhov V. A. Osnovy psiholingvistiki [Fundamentals of Psycholinguistics]: ucheb. posobie dlya studentovpedvuzov. M.: ACT: Astrel, 2005. 351 p. [in Russian].
4. Holub N. B., Halaievskaja L. V. Navchannia syntaksysu na urokakh ukrainskoi movy u 8–9 klasakh [Teaching syntax in Ukrainian language lessons in grades 8–9]: metod. posibnyk. Kyiv : TOV “KONVI PRINT”, 2018. 128 p. [in Ukrainian].
5. Holub N. Navchannia syntaksysu uchniv 8–9 klasiv: analitychnyi aspekt [Teaching syntax to students in grades 8–9: an analytical aspect] *Ukrainska mova i literatura v shkoli*. 2015. № 5/6. pp. 2–6 [in Ukrainian].
6. Krasnyh V. “Svoj” sredi “chuzhih”: mif ili realnost? [“Own” among “strangers”: myth or reality?]. M.: ITD GK; Gnozis, 2003. 375 p. [in Russian].
7. Kukharchuk I. O. Komunikatyvno-dialnisnyi pidkhid do vyvchennia syntaksysu u movnii osviti vchyteliv ukrainskoi movy ta literatury [Communicative-activity approach to the study of syntax in language education of teachers of Ukrainian language and literature]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kandyd. ped. nauk : spets. 13.00.02 “Teoriia ta metodyka navchannia (ukrainska mova)”. Kyiv 2006. 264 p. [in Ukrainian].
8. Norman B. Yu. Gramatika govoryashhego [Speaker grammar]. SPb.: SPbGU, 1994. pp. 175–204 [in Russian].
9. Penteliuk M. I., Hnatkovich T. D. Psykholohichni zasady kompetentnisnogo pidkhodu do vyvchennia syntaksysu [Psychological foundations of competence approach to the studying of the syntax]. *Zbirnyk naukovykh prats [Khersonskoho derzhavnogo universytetu]. Pedagogichni nauky*. 2013. Vyp. 64. pp. 88–94. [in Ukrainian].
10. Plysko K. M. Orhanizatsiia navchannia syntaksysu v shkoli [Organization of syntax learning at school]: navch.-metod. posib. Kharkiv, 1996. 135 p. [in Ukrainian].
11. Talyzina N. F. Upravlenie procesom usvoeniya znaniy [Management of the process of assimilation of knowledge]. Moskva: Moskovskij universitet. 1975. 342 p. [in Russian].
12. Ternopil'ska V. I. Suchasni tendentsii motyvatsii navchalno-profesiinnoi diialnosti studentiv [Modern tendencies of motivation of educational and professional activity of students]. *Visnyk Natsionalnogo universytetu oborony Ukrainy*. № 5 (30). 2020. pp. 141–144 [in Ukrainian].
13. Tokareva N. M., Shamne A. V. Vikova ta pedahohichna psykholohiia [Age and pedagogical psychology]: navchalnyi posibnyk [dlya studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv]. Kyiv, 2017. 548 p. [in Ukrainian].
14. Shevchenko H. P. Kontseptualna sutnist kompetentnisnogo pidkhodu: yevropeyskyi vymir [The conceptual essence of the competency approach: the European dimension]. *Realizatsiia yevropeiskoho dosvidu kompetentnisnogo pidkhodu u vyshchii shkoli Ukrainy: materialy metodolohichnogo seminaru*. Kyiv: Pedahohichna dumka, 2009. pp. 121–130 [in Ukrainian].
15. Shuhai M. A. Zastosuvannia heshtalt-pidkhodu do vyvchennia kohnityvnykh protsesiv vazhlyvykh dlia profesiinogo stanovlennia maibutnykh psykholohiv [Application of the Gestalt approach to the study of cognitive processes important for the professional development of future psychologists]. *Naukovi zapysky [Natsionalnogo universytetu “Ostrozka akademiia”]. Ser. : Psykholohiia i pedahohika*. 2010. Vyp. 14. pp. 320–326 [in Ukrainian].